

Melita Forstnerič Hajnšek

Od marca do junija letos je v Ljubljani tekla vaša retrospektiva filmskega in video opusa med letoma 1989 in 2024. V Bazi slovenskih filmov si je bilo mogoče ogledati vaša igrana dela iz najzgodnejših let. Velika domača predstavitev za avtorico, ki živi zadnji dve desetletji in pol v ZDA? Kaj pomeni za vas to ohranjanje stika z domačo sceno? Če pogledamo vaš razstavni opus, je ta kontinuiteta vseskozi prisotna?

"Po nekaj letih bivanja v Ameriki mi je postalo jasno, da se je, ko si enkrat odrasla formirana oseba, nemogoče preseliti v drugo kulturo. Zato se je toliko mojih prijateljev in kolegov, ki so prišli v LA, po določenem času vrnilo v domačo okolja. 'Nemogoče' mislim v psihološkem smislu, ne v fizičnem. Ogromno ljudi se preseli, seveda, danes je velik del sveta globaliziran, vsi se kar naprej giblamo sem in tja. Vendar je resnično postati del druge kulture tako nemogoče kot spremeniti barvo oči. Hkrati pa je bilo zame absolutno nujno, da sem šla ven. Občutek klavstrofobije in enoumja, predvsem po osamosvojitvi, sta me gnala preko slovenskih meja, čeprav je domotožje ostalo. Ohranjanje stika z domačo sceno mi zato veliko pomeni, številna prijateljstva in sodelovanja pa so se v moji odsotnosti še poglobila.

Los Angelesa si nisem sama izbrala. Ko sem dobila Fulbrightovo štipendijo za podiplomski študij filma, sem želela v New York na NYU. Fulbrightova komisija pa je določila, da glede na moje delo spadam na California Institute of the Arts, ki je bolj eksperimentalna in evropsko usmerjena akademija. Tako sem pristala v LA-ju, ki je že v osnovi mesto tranzicije. Pravzaprav sploh ni mesto, ampak velik hotel.

Ljudje pridejo z velikanskimi sanjami in ambicijami o uspehu v filmski industriji, ki pa se redko uresničujejo. Ko se sanje sesujejo, se odselijo. Tudi za to spoznanje sem potrebovala nekaj časa, saj je bila moja zgodba popolnoma drugačna. Kot bi me naplavilo v ta lesketajoči svet sonca, morja in palm, v katerem pa sem bila in zmeraj bom tujka."

Vašo letošnjo večmedijsko predstavitev na raznih lokacijah je spremljala močna kuratorska in teoretska poglubenost s kuratorjema Vesno Bukovec in Robertom Kuretom ter teoretičarko-predavateljico na UCLA dr. Majo Manojlovič. Morda malce opišete ves ta predstavitveni konglomerat, ki je trajal več mesecev, v Galeriji Ljubljanske banke v Čopovi pa je del opusa še zmeraj na ogled.

"Vesna Bukovec in Robert Kuret sta s pronicljivostjo in neutrudnim raziskovanjem arhiva presenetila s svežim, neobremenjenim pogledom na delo. Ustvarila sta dinamičen program, ki je vzpostavil nove povezave med žanrsko različnimi projekti in potegnil rdečo nit skozi vse štiri sklope. Maja Manojlovič, ki tudi živi v Los Angelesu, in s katero sodelujem že dvajset let, je ob retrospektivi pripravila predavanje Misliti z vodo. Besedilo predavanja, ki je objavljeno tudi v reviji Ekran, govori o poskusih razgradnje ustaljenih reprezentativnih sistemov zaznavanja, mišljenja in delovanja.

Z retrospektivo se je časovno uskladilo še nekaj predstavitev, ki so kurator-

NATAŠA PROSENC STEARNS

Postati del druge kulture je tako nemogoče kot spremeniti barvo oči

Videastka in filmarka, ki živi v Los Angelesu: "Trump je obraz nas vseh, bahav in popačen v naporu zanikanja soodgovornosti za grozote, ki jih dnevno gledamo po televiziji, medtem ko uživamo pri večerji in kozarcu vina"

ski konglomerat razširili zunaj Kinoteke. Kustosinja Meta Kordiš je video instalacijo Anomie vključila v razstavo stalne zbirke NLB v njihovi novi galeriji MUZA v Ljubljani, kustosinja Nataša Kovšca pa je najnovejšo delo - serijo fotokolažev in videov Zaklinjanja - predstavila v galeriji Gong v Novi Gorici. Hkrati je v Ameriki izšla istoimenska knjiga z besedilom Stefana Mattessicha A Formal Feeling, ki se osredotoča predvsem na pri nas manj poznane fotokolažne tiske. Ti so zdaj na voljo v galeriji Bažato."

Prikaz filmskega in video opusa nazadnje v Sloveniji z naslovom Med telesom in prostorom je bil izbor iz vaših del, ki zajema štiri programe: Vrtinec, Proces, Vertikalni horizont in Črne vode. Prva programa se še spogledujeta z igrano formo, druga pa sta že v polnosti eksperimentalna. Kako bi utemeljili raznorodnost svojih poetik, radikalno različne estetike?

"Z različnimi žanri si nikoli nisem pretirano belila glave. Danes je to, da se delo 'izmika žanrskim opredelitvam', nekaj vsakdanjega. Pri meni se vselej začne z gibanjem, z giblivo sliko. Tudi če gre za fotokolažni tisk, ki se v resnici ne giblje, me pri njem zanima ta notranja 'gibliva' dinamika. Sicer je pa odvisno od ideje. Če se je rodila iz zgodbe, ki je zapisana v stenah ali obokih nekega prostora, bo video instalacija, če je ta zgodba daljša in kompleksnejša, bo to film, če je utrinek ali fragment minljive realnosti, ki me obdaja, bo tako imenovani haiku video, in tako dalje. Pri vseh projektih pa gre za

isti izziv: kako izraziti čas in življenje, ki ga, zaradi apokaliptičnih slutenj, skoraj ni več mogoče artikulirati. Katastrofa, dezintegracija, odtujenost so teme, ki se pojavljajo v mojih delih - ne glede na žanr. Hkrati je prisotno upanje - v potencialih narave, v prepletenosti različnih singularnosti, kar generira energijo, elan vital, ki preveva vse, ne glede na izpraznjenost vsakdana in opustošenje kulture."

"Nemogoče je zaupati medijem, svoboda govora je omejena, ljudje so zmedeni, polni antidepresivov in priklenjeni na ekrane. Natančno to, kar si je kapitalizem od nekdanj želel"

Razstavljali ste praktično v vseh relevantnih slovenskih galerijah, hkrati pa vaša dela naseljujejo galerijske in negalerijske prostore in so hkrati dvoživke med galerijskim in filmskim. Kako peljete skozi čas to dihotomijo, ki pogosto pripelje do zanimivih novih kontekstov? Ukvarjate se s širokim spektrom produkcije in prezentacije gibljevih slik, od scenarijstike, snemanja in montaže do prostorskih instalacij, video objektov in tiskov.

"Odzovem se na konkreten izziv. Retrospektiva je pokazala, da so me različni principi oblikovanja gibljeve slike zanimali od začetka. To se ne bo spremenilo. Snemanja in montaže pa sem se naučila, da mi ni treba čakati na denar. Če ta pride, super, če ne, preklopim na 'gverilski način' in projekt izvedem sama ali s peščico prijateljev. Samozadostnost je

pomembna tudi zato, ker veliko projektov nastane spontano, na kraju samem, ko nekaj pritegne mojo pozornost. Dogodek oziroma pojav posnamem, katalogiziram in osnutek ideje, ki se je rodila spontano, kasneje razvijem. Ti posnetki so kot dnevniški zapisi; v bistvu sem v neprestani pripravljenosti, da postavim kamero, včasih tudi mikrofona, in nekaj posnamem. Danes so tudi telefonske kamere tako občutljive, da mi svoja Lumixa ni treba več povsod jemati s seboj."

Voda je osrednji motiv vašega ustvarjanja, pa tudi človeška silhueta v mnogoterih formah. Hkrati tematizirate odtujeno eksistenco sodobnega človeka, ki postaja vse bolj "breztelesna", ker je večina medčloveških odnosov preseljena iz fizičnega sveta na splet. Resničnost, ki jo živite v Los Angelesu zadnje desetletje, je vznemirljiv humus za ustvarjanje, kajne?

"Voda se je skozi leta izpostavila kot ključni element mojega vizualnega jezika. Je odsev podzavestnih vzgibov in vizualni motiv, ki mi omogoča abstrahiranje. Prizadevam si, da bi gledalci začutili organskost gibljevih oblik in postali del metamorfoze, ki elemente iz naravnega okolja spreminja v abstraktne in sanjske scenarije. Res je, da so ti scenariji, predvsem v zadnjem času, prežeti z grozo in razpadanjem, vendar verjamem, da je trenutna atmosfera tako prežeta s temo, da je skoraj nemogoče ustvarjati kaj veselega. Meditativne podobe zadnjega projekta Zaklinjanja, ki jih lahko razumemo v kontekstu ljudskih verovanj, kličejo k regeneraciji in vzpostavitvi ravnovesja. Utopičen klic, vem, včasih se sprašujem, ali ne bi bila boljša tišina.

Ja, LA, in Amerika nasploh, s povampirjenim kapitalizmom in korupcijo na vseh straneh političnega spektra, vodi razvajeni zahod privilegiranih belcev v lastno zanko. Ponovna zmaga Trumpa ni niti malo presenetljiva. On je obraz nas vseh, bahav in popačen v naporu zanikanja soodgovornosti za grozote, ki jih dnevno gledamo po televiziji, medtem ko uživamo pri večerji in kozarcu vina."

Aktualni Trumpov mandat je močno zaznamoval tudi umetnost. Lahko iz

Nataša Proseenc Stearns: Zaklinjanja 3f, 2025, fotokolaž, giclée tisk na arhivski papir Foto: Arhiv avtorice

prve roke kaj poveste o najaktualnejših zasukih v Ameriki? Ža v najinem intervjuju pred petimi leti ste secirali cirkus sociopatskega predsednika, zdaj je najbrž še huje? Los Angeles se je še najbolj upiral pred kratkim, kako je danes?

"Los Angeles je trenutno še posebej v krizi. Najprej pandemija, potem dve večmesečni stavki filmskih delavcev in nato še požari in deportacije so vplivale na zdesetkanje filmske produkcije, od katere je mesto v veliki meri odvisno. Zapirajo se galerije in restavracije, infrastruktura propada, umetnost pa živi le še na majavih nogah politike identitet in tehnološke fetišizma.

Celo velikani, kot je galerija Blum, ki je bila ena od vodilnih na umetniški sceni v Los Angelesu, postopoma opušta tradicionalni galerijski model in bo zaprla svojo galerijo v LA-ju in Tokiu. Za strokovno javnost so sicer ravnokar odprli prenovljeno LACMO (Los Angeles County Museum of Art), vendar kontroverzna stavba švicarskega arhitekta Petra Zumthorja z več kot stot milijonsko prekoračitvijo proračuna, z zmanjšanjem prostora za umetnine in s svojimi betonskimi stenami, na katere se ne da obešati slik, kljub atraktivnosti zbujajo nelagodje in nezaupanje. Nekaj ciničnega je v elitističnem novem muzeju, ki kot ogromen most prečka Wilshire boulevard in kraljuje nad nevoščljivim plebsom.

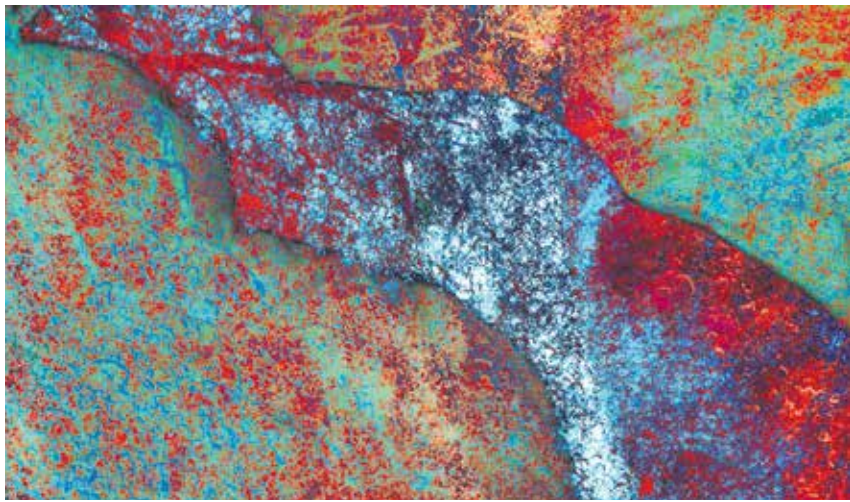
Širše gledano vpliv vojne in fašizma z vseh strani v sodobni zavesti Američanov razkrajata integriteto posameznika. Anomija (tudi naslov video instalacije trenutno na ogled v Galeriji NLB MUZA) se v Ameriki trenutno veliko bolj čuti kot v Sloveniji. Nemogoče je zaupati medijem, svoboda govora je omejena, ljudje so zmedeni, polni antidepresivov in priklenjeni na ekrane. Natančno to, kar si je kapitalizem od nekdanj želel: ustvariti pasivnega potrošnika, ki bo od doma naročal produkte, ki jih bo zaradi slabe kvalitete čez nekaj dni zavrgel in kupil nove."

Od vašega prvega filma Samota v dvoje, ko je internet komaj prihajal v uporabo, do danes, ko je svet hiper-virtualiziran, je vaš študij dizajna od perspektivnosti prišel do groznje izumrtja. Študiral ste v Ljubljani na ALUO grafično oblikovanje, ki je bilo takrat perspektiven poklic, danes z umetno inteligenco pa je totalno ogrožen. Kako bi ta časovni lok ocenili skozi svoje ustvarjanje?

"Prihod umetne inteligence obljublja, da te lahko v trenutku, s pritiskom na gumb, spremeni v umetnika. Vendar je vsakemu ozaveščenemu ustvarjalcu jasno, da je to iluzija. Fascinantno je, da so se tako radikalne spremembe zgodile v času življenja ene same generacije. Nič novega ne povem, če rečem, da tehnologije že zdavnaj več ne dobajamo. Mislim, da se sploh ne zavedamo, kako ta hiter tehnološki razvoj vpliva na našo psiho. Aldous Huxley je že veliko pred pojavom UI zapisal, da bomo 'ljudje vzljubili svoje zatiranje in oboževali tehnologije, ki nam zmanjšujejo sposobnost mišljenja.'

Zame osebno pa se se je spremenilo predvsem to, da se je produkcija in prezentacija gibljevih slik poenostavila in pocenila. Najnovejši trendi me nikoli niso pretirano zanimali in tehnologijo sem vselej uporabljala kot orodje, skoraj kot inštrument. Za montažo na primer še zmeraj uporabljam zastareli program Final Cut Pro 7, ki je že zdavnaj iz uporabe in ga lahko zaženem samo na prastarem računalniku. Vendar je zame pomemben, kot je glasbeniku pomemben inštrument, ki ga dobro obvlada.

Dominanca tehnologije, posebej umetne inteligence, povzroča tudi morje enakosti, hiperprodukcijo izdelkov, ki se med seboj še komaj razlikujejo. Sicer pa je bil ta trend na pohodu še pred razmahom umetne inteligence. Kot da smo, zaradi strahu pred nepreizkušnim, divjim, avtentičnim, že dolgo robotizi-

Nataša Proseenc Stearns: Zaklinjanja 4n, 2025, fotokolaž, giclée tisk na arhivski papir Foto: Arhiv avtorice

rani, vklenjeni v šablone digitalne realnosti.”

Nataša Prosenc Stearns Foto: Matt Allen

Že davno ste opozarjali skozi svojo umetnost, da nas bosta antropocentrizem in naziranje, da smo popek stvarstva, drago stala. Pač nismo najboljše, kar se je zgodilo planetu in vesolju, kajne?

”

"Predvidevam, da bomo morali skozi ogenj, preden bomo dosegli neko novo harmonijo ali pa kaj drugega, kar si še ne znamo predstavljati. Kaže, da nas 'pamet ne bo srečala' kar sama od sebe"

"Če so teorije, da so domače živali naši sužnji in da se bodo kmalu začele osamosvajati, pravilne, potem je res nekaj na tem. Moje delo opozarja predvsem na dejstvo, da veliko stvari ne vemo. S svojo željo po napredku in prevladi uničujemo levo in desno, s tem pa nezavedno, tudi sebe. Kdo je že rekel, da je človek pritlikavec samega sebe? Kar tekmuje, da bi to čim bolj dokazali. Ampak v mojih utopičnih scenarijih človeškega duha ni mogoče uničiti. Samo zavest, da 'drugi' pravzaprav ni drugi, ampak sem to jaz, bi bilo treba nekako doseči. Saj umetniki to poznamo, ko rečemo: 'Tokrat, ko sem najmanj jaz, sem najbolj jaz,' in takrat ustvarimo najboljša dela. Zanimivo so teorije, da smo v takšni krizi zaradi pomanjkanja komunikacije med levo in desno možgansko hemisfero. Prva grabežljiva, kruta, sebična, druga modra, empatična in poetična. Predvidevam, da bomo morali skozi ogenj, preden bomo

dosegli neko novo harmonijo ali pa kaj drugega, kar si še ne znamo predstavljati. Kaže, da nas 'pamet ne bo srečala' kar sama od sebe."

Ne zanima vas ilustriranje konkretnih problemov, kot so socialne, spolne ali rasne neenakosti. "V tem smislu se raje osebno politično angažiram," ste mi dejali pred leti. Na začetku vašega bivanja v ZDA je bil čas balkanskih vojn in pričakovalo se je, da jih boste tematizirali v svojem delu. Niste jih in bili nekaka "anomalija v sistemu". Kako je danes s političnim angažmajem? "Problem je v ilustriranju. Ilustriranje katerekoli teme, ne le politične, spremeni umetnost v propagando. Z razrednimi, spolnimi in rasnimi problemi se spopadam na način utelešenja njihovih mehanizmov in poskusov ustvarjanja alternativnih modelov. To je artikulara Maja Manojlovič v svojem predavanju ob retrospektivi v Kinoteki. Zapiše, da moja dela '... predelujejo in transmutirajo utečene reprezentacijske sisteme čutenja, mišljenja in delovanja. Ponudijo nam izkustveni dinamo, ki ga napaja elementarna ženskost. Ta subsumira in presega elementarne sile narave, presega tudi nacionalne in kulturne meje; odpira planetarno perspektivo našega individualnega in kolektivnega življenja - skupaj.' Vesela sem, da se je skozi tega in ostale zapise ob retrospektivi demantiralo nekaj posplošitev, kot je na primer, da moje delo ni dovolj politično, da ni dovolj feministično, da je preveč lepo in tako dalje. Če samo pomislim, kako bi mi bilo danes, ko bolje poznamo dejstva o razpadu Jugoslavije, neredno, če bi v času balkanskih vojn, tako kot mnogi videasti, eksploatirala TV-posnetke jokajočih otrok ob podrtem mostarskem mostu ali kaj podobno navignega in sentimentalnega. V nasprotju s popularno vero mislim, da je umetnost le redko orožje, lahko pa odpira srca, širi horizonte in preizkuša meje zavedanja."

Osebna izkaznica

Nataša Prosenc Stearns je vizualna umetnica in režiserka, avtorica video filmov, instalacij, igranih filmov in printov. Za video in film se je navdušila v času obiskovanja ljubljanske Akademije za likovno umetnost in oblikovanje. Kmalu po diplomi je video dela razširila v prostorske instalacije, povezanost med videom, filmskim in galerijskim ustvarjanjem pa se prepleta v večini njenega opusa. V devetdesetih so se njena dela začela pojavljati na razstavah in festivalih, sledile so nagrade in štipendije. Leta 1997 je prejela Fulbrightovo štipendijo in odpotovala v Los Angeles na podiplomski študij na California Institute of the Arts. Odtlej živi med Ljubljano in Los Angelesom, s pogostimi udeležbami na razstavah in festivalih v Sloveniji, ZDA in po svetu. Z video instalacijo Gladiatorji je predstavljala Slovenijo na 48. Beneškem bienalu, za kar je prejela nagrado Prešernovega sklada. Od leta 1995 je posnela mnogo kratkih in dokumentarnih filmov ter celovečerni film Suvenir v realizaciji njene produkcijske firme Kanalya pictures.

FURLANIJA

Čedad vabi.
Foto: Mittelfest/Stefano Bergmas

V Čedadu na 34. Mittelfestu o tabujih

Otvoritveni dogodek je bila predstava The Long Shadow of Alois Brunner sirskega dramatika Mudarja Alhagija v režiji Omarja Eleriana. Predstava prepleta sirsko in nemško zgodovino

V Čedadu se je pretekli konec tedna začel 34. festival gledališča, glasbe, plesa in cirkusa Mittelfest. Letošnja osrednja tema so tabuji, ki po mnenju organizatorjev festivala obstajajo prav zato, da vabijo k raziskovanju meje med dovoljenim in prepovedanim, med prav in narobe. "Zgodovinski trenutek, ki ga doživlja Evropa, je travmatičen: nosi breme bližnjih in bolj oddaljenih konfliktov ter sledi novim scenarijem in novim ravno-vesjem," je po poročanju italijanske tiskovne agencije Ansa izpostavil vodja festivala Giacomo Pedini. "Mittelfest potrjuje svojo poklicanost kot festival, odprt za vse starosti, ki je namenjen doživljanju predstav in mesta samega kot enotnega prostora za izmenjavo," je še dodal.

Po njegovih besedah, objavljenih na spletni strani festivala, so tabuji nenapisani zakoni, na katerih sloni fascinantna in strašljiva magija raznolikega sveta. "Morda brez tabujev ni človečnosti. Za tiste, ki si želijo odkriti odgovor," je vabilo na festival sklenil Pedini.

Poleg raznolikih predstav multidisciplinarni festival v furlanski pre-

stolnici Čedad, ki je tudi na seznamu Unescove svetovne dediščine, ponuja še pestro paleto spremljevalnega programa z delavnicami, srečanji z umetniki, razpravami ter dogodki, ki so namenjeni družinam. Hkrati želi festival s ponudbo za vse vrste občinstva ponuditi pogled na aktualne dogodke, kar je nakazal tudi že otvoritveni dogodek,

29

umetniških projektov iz 15 držav bo na sporedu do 27. julija

ko je bila na programu predstava The Long Shadow of Alois Brunner sirskega dramatika Mudarja Alhagija v režiji Omarja Eleriana. Predstava prepleta sirsko in nemško zgodovino. Brunner je bil eden najbolj iskanih nacističnih zločincev. Aretaciji se je izognil tako, da je pobegnil v Damask, kjer je sodeloval pri vzpostavitvi sirske tajne službe.

Sledil je večer, ki je bil posvečen filmskim glasbenim spremljavam najlepših animiranih filmov z naslovom Cartoon Night! Glavna zvezda je bila pevka, igralka in eklektična umetnica Tosca. Poleg nje sta nastopila še FVG Orchestra, ki ga je ob tej priložnosti vodil Marco Attura, in otroški zbor.

Na festivalu bodo v ponedeljek prikazali tudi dokumentarni film Sešivalnica spomina slovenskih ustvarjalk z Goriškega Anje Medved in Nadje Velušček. Sešivalnica spomina preko video pogovorov s posamezniki, ki sta jih avtorici opravili na obeh straneh meje, med Slovenijo in Italijo, pripoveduje zgodbo o območju, ki ga je meja zaznamovala skozi stoletja, hkrati pa je ohranilo svoj edinstven in enoten značaj.

Do 27. julija je na festivalskem programu 29 umetniških projektov iz 15 držav, med nastopajočimi pa tudi hrvaški pianist Ivo Pogorelić.

Mittelfest 2025 se bo končal z velikim koncertom, ki, kot so zapisali organizatorji, podira definicije, presega žanre in osvobaja srca. Nastopila bosta italijanska pevka Malika in Orkester La Corelli.

Mittelfest je nastal leta 1991 v obdobju ponovnega srečanja med Vzhodom in Zahodom v okviru pentagonale, ki so jo takrat sestavljale vlade Italije, Avstrije, Jugoslavije, Češkoslovaške in Madžarske. Z leti se je razširila na 19 držav Srednje in Vzhodne Evrope in se spremenila v Srednjeevropsko pobudo. Na prvem festivalu si je vlogo umetniškega vodje delilo pet osebnosti iz omenjenih držav. Mittelfest je v kulturni javnosti postal sinonim za stičišče različnih jezikov in kultur srednjeevropskega in balkanskega prostora. (kr, sta)

SEVERNA MAKEDONIJA

To bi lahko bila najstarejša naselbina v Evropi

Na dnu Ohridskega jezera odkrili ostanke 8000 let stare skupnosti

kjer je morda živelo okoli sto ljudi, so do zdaj zbrali več kot tisoč vzorcev

”

Za raziskavo celotnega najdišča na šestih hektarjih bodo potrebna desetletja

lesa. Kot domnevajo, se naselbina razprostira na približno šestih hektarjih,

vendar so po šestih letih raziskovanja izkopali le okoli odstotek najdišča.

Arheolog Adrian Anastasi iz Albanskega inštituta za arheologijo je napovedal, da bodo za raziskavo celotnega najdišča potrebna desetletja. Na podlagi njihovega načina življenja, prehranjevanja, lova, ribarjenja in gradnje svojega naselja je bila skupnost za tisti čas po oceni Anastasija zelo razvita.

Ohridsko jezero, najstarejše evropsko jezero, ki meji med Albanijo in Severno Makedonijo, je uvrščeno na Unescov seznam naravne in kulturne dediščine. (sta)